

V. Vedsted i oldtid og middelalder

Af Svend B. Troelsen.

De fleste mennesker, som har levet på denne egn i en menneskealder, har sikkert hørt et eller andet sagn om de mægtige skove, som strakte sig ud i vest, hvor nu sandvadernes ørken ved ebбетid synes milevidt. Således fortæller sagnet om en stor skov, »Skøgum«, der strakte sig i nordvestlig retning fra V. Vedsted over mod Fanø. Her skulle ligeledes ifølge sagnet egebjælkerne, som bærer loftet i V. Vedsted kirke være hentet. Desuden findes der i en af gårdene i Okholm bjælker fra denne skov.¹⁾ Okholm kaldes de fire gårde, der ligger vestligst i V. Vedsted. Fra Hviding sogn, lige syd for V. Vedsted, og i sydvestlig retning over mod Rømø stod den store skov »Appenholt«. Om denne skov fortæller Joachim Danckwert, en af 1600-tallets kendte topografiske forfattere, at den skulle være ødelagt af en stormflod, som fandt sted 1216.²⁾

Man kunne da spørge, om disse skove virkelig har stået her ud for vor hjemstavn, og hvis det virkelig er tilfældet, så må spørgsmålet om tidspunktet for deres undergang komme på tale. Om skovenes eksistens en gang i fortiden er der ingen tvivl, thi overalt derude på sandvaderne kan man under

sandet finde spor af de undergåede skove. Træerne i disse skove var vel for størstedelen eg, elm og lind, samt måske birk og hassel. Fyrren har sikkert været trængt ud, før skovene blev ødelagt. Det er dog ikke alene ude i vadehavet, man finder spor af skovene, man kan overalt under marsken både nord og syd for landsbyen finde træstammer, hvilket man især opdager ved grøftegravning i marsken. Lige øst for V. Vedsted blev der for mange år siden opgravet en træstamme, som målte 17 m, en del af denne findes endnu som gavlbjælke i et hus i V. Vedsted.¹⁾ Når der findes spor af skoven under marsken, er det jo ret logisk at tænke sig, at marskdannelsen er yngre end skoven. Det kan derfor heller ikke tages helt troværdigt, når kartografen Johannes Meyer på et kort, der forestiller egnene her vest for i året 1240, men som er fremstillet 1643, udstyrer vadehavsegnene med skove, kirker og landsbyer. Han kalder egnen omkring Manø for Manø herred, og finder her plads til 9 kirker og 18 landsbyer, som han navngiver.²⁾ Det vil altså sige, at da dronning Dagmar i 1205 gik i land, var det på et sted, hvor der var både kirker, skove og landsbyer.

Vel har store stormfloder hjemsøgt vestkysten i middelalderen, således den store manddrukning 1362 eller den frygtelige stormflod 1634, men det er dog yderst tvivlsomt, at der i middelalderen har ligget kirker og landsbyer herude, for slet ikke at tale om skove. Langt mere sandsynligt er det, at de sidste par tusind år har formet sig som en kamp mellem land og hav. Snart har marskdannelsen strakt sig langt vestpå, gennemfuret af brede og dybe vandløb, snart er den så atter blevet nedbrudt af havet. Således kender vi det fra overleveringerne

samt fra selvsyn i det korte spand af år, vi selv har været nærværende, hvor store er forandringerne i vadehavet ikke blot i en menneskealder.

Vi rykker 10.000 år tilbage i tiden til den såkaldte fastlandstid. Jylland var på det tidspunkt landfast med England, det vil sige, at hele den sydlige del af Vesterhavet var land, som var dækket med skov af blandt andet birk og fyr. I disse mægtige skove gik stenaldermanden på jagt. I de følgende årtusinder forsvandt stadig større og større områder i havet, allerede et par årtusinder senere var Kanalen, der skiller England fra Frankrig, dannet og England et ørige. Denne landsenkning fortsatte og ved bronzealderens begyndelse for ca. 3500 år siden havde Vesterhavet omtrent sin nuværende form.³⁾ Da sker det, at havet bryder igennem ude i vest, vælter ind over landet og ødelægger skovene. Denne katastrofe skyldes en landsenkning af det sydlige Danmark. Ved vor tidsregnings begyndelse må man regne med, at dele af det, der i dag er marsk, den gang har været hav. Ud i dette hav strakte sig lange næs, og det er på et af disse næs, at V. Vedsted senere er blevet anlagt.

Her på vor sandrevle var der i bronzealderen vel kun sparsom bebyggelse, men i århundrederne omkring Kristi fødsel tog bosætningen fart, så der i romersk jernalder (de første århundreder af vor tidsregning) var en endog ret talrig befolkning på dette sted. Man kan vel nærmest udtrykke det således, at hvor som helst man stikker spaden i jorden på den sandrevle, på hvilken V. Vedsted ligger, så er der altid en mulighed for, at man støder på levn fra vore forfædre. Der er derfor ingen tvivl om, at det sted, på hvilket vi i dag bor, engang i oldtiden var et af egnens kulturcentre.

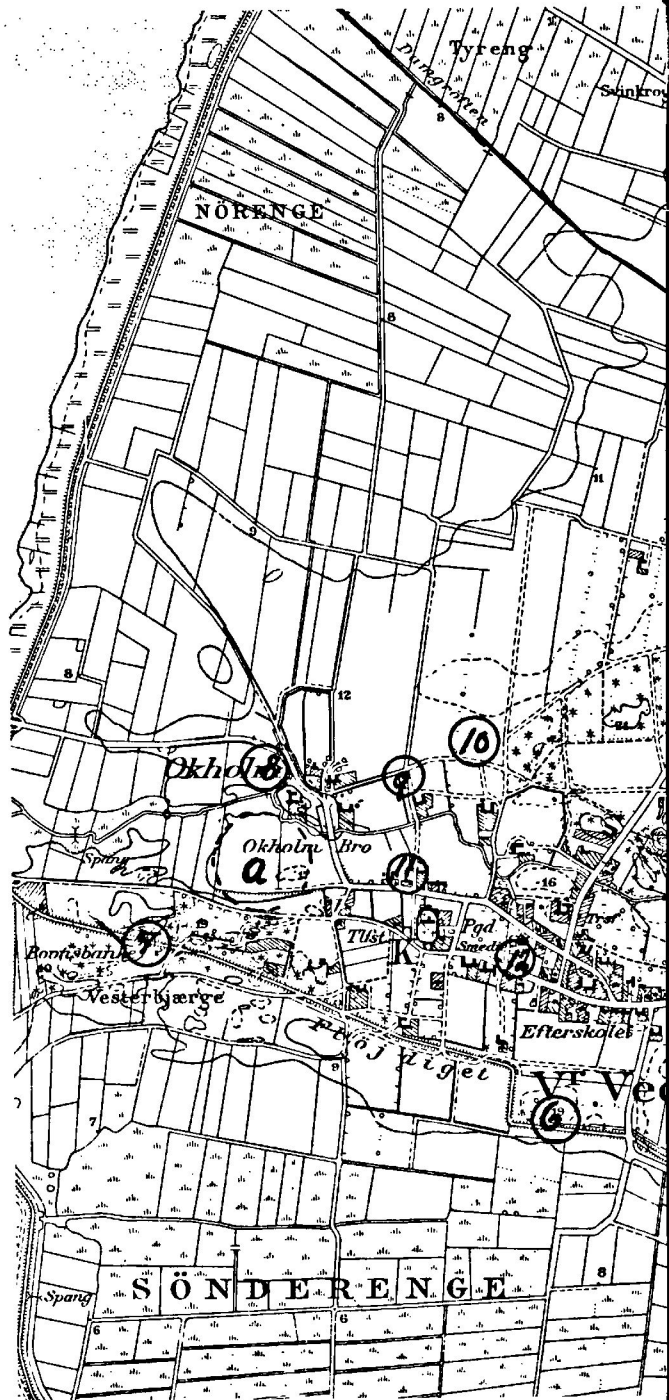
FUNDSTEDER SAMT SAGN OG OVERLEVERINGER

På hosstående målebordsblad over V. Vedsted sogn er indført numre, der angiver steder, på hvilke der gennem tiderne er gjort fund, som vidner om fortidens mennesker.

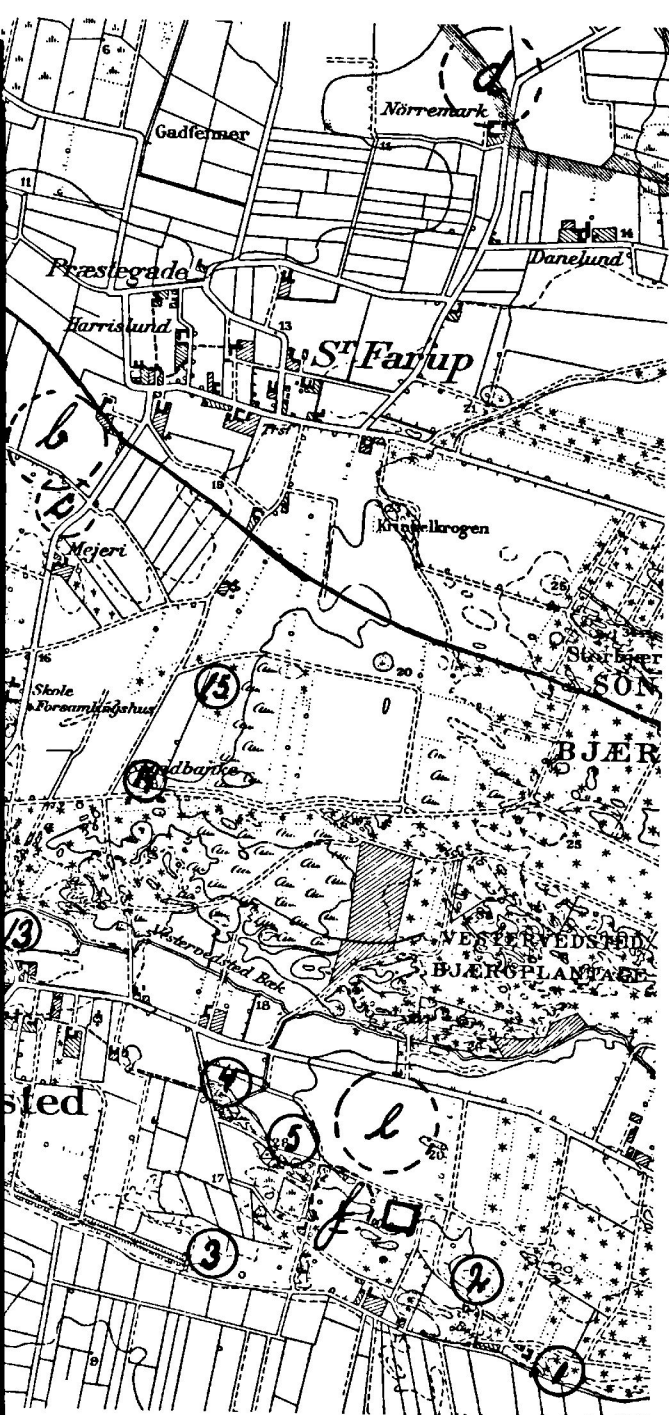
- 1) På en lokalitet, som kaldes Sprækhøj, og som findes øst for byen, er der for år tilbage gjort fund af potteskår, samt et spyd.
- 2) Dette sted kaldes Dankirke eller Dankierk, således findes det stavet i markbogen fra 1683, og således hedder det i egnens dialekt. Her er jorden oversået med potteskår og benstumper. Her er desuden et ret tykt askelag, men stedet er gennem de sidste hundrede år blevet gennemrodet af den lokale befolkning. Om dette sted er der flere sagn, således fortælles det, at der under mulden skulle findes en altertavle af guld fra en kirke, som engang skulle have stået her. Ligeledes fortæller sagnet, at når en hest løber over stedet, ringer en kirkeklokke nede fra jorden. Der fortælles, at man omkring det sidste århundredskifte kunne grave store kurvefulde af hestetænder op på Dankirke.
- 3) Dette sted ligger på en skråning, der går ned mod et lavt, fugtigt terræn. Her kunne endnu for få år siden findes en mængde små, runde flintesten.
- 4) Her fandtes for et par år siden urner med aske og benstumper i.
- 5) På dette sted findes brandspor, men hele terrænet omkring nr. 4 og nr. 5 samt længere øst-

Kort over V. Ve

på er sikkert rigt på fund fra fortiden, idet der her ofte er gjort fund af den ene eller den anden slags gennem tiderne.

- 6) Dette sted kaldes Overbjerg, og her fandt man, da fløjdiget blev bygget i 1911, flere velbevarede urner. Senere er her både nord og syd for diget fundet spor af stolpehuller, hvilket fortæller om en boplads på dette sted.
- 7) Her fandtes ligeledes, da diget blev bygget, gravurner, brændte ben og jernstumper, men her lå oldtidslevningerne neden under et ret tykt sandlag, hvilket vidner om middelalderens frygtelige sandstorme.⁴⁾
- 8) Okholm kaldes stedet, hvor der i dag ligger fire gårde. Her skulle ifølge sagnet have ligget en sørøverborg i meget gamle dage. For et par år siden foranledigede pastor Høgsbro Østergård, at der blev taget et luftfoto af Okholm, og på dette ses noget ganske ejendommeligt.

Omtrent på det sted, hvor tallet 8 er tegnet på kortet, sås en ret stor cirkel, hvor jorden synes lysere end andre steder. En prøvegravning i denne cirkel viste også, at der her virkelig er noget for fremtidens arkæologer at arbejde med.

- 9) På dette sted fandt en arbejdsmand, da han skulle flytte noget jord til en byggeplads, en guldskat fra vikingetiden. Det er det største fund af sin art i Danmark, ja, måske det næststørste i Nordeuropa. Fundet blev gjort i 1859, da bonden Klemmen Michelsen, der boede umiddelbart i nærheden, skulle have bygget en ny gård. Denne gård fik han bygget for findelønnen.⁴⁾

- 10) En mark kaldet Ulvhøj. På dette sted er gjort flere fund, blandt andet en mønt fra den romerske kejser Markus Aurelius' tid (161—180). Desuden blev der under gravning for en del år siden fundet stolpehuller m. m., der kunne tyde på bebyggelse i jernalderen.
- 11) Da ejeren af gården matr. nr. 89a, Marius Mathiasen, for få år siden skulle have bygget en ny lade, fandt man under udgravningen rester af urner og potteskår.
- 12) Her midt i landsbyen fandt man for over 100 år siden ved tørvegravning en af de såkaldte egekister, en udhulet træstamme, hvori der lå et menneskeskelet, men fundet gik ved usagkyndig behandling til grunde.⁴⁾
- 13) Her omtrent lå ca. 1530 den såkaldte V. Vedsted hovedgård. Her er også gjort urnefund.
- 14) Spindbanke, en nu sløjfet kæmpehøj fra bronzealderen.
- 15) Marken her kaldes Højdiger. Da der for henved 40 år siden skulle plantes træer på dette sted, fandtes der under gravning af huller flere steder potteskår.⁵⁾

Endelig kan nævnes, at da man for få år siden skulle have kirkegården udvidet i øst, traf man på nogle endog meget store kampesten, som lå i en række, der i en bue strakte sig ind under kirken. Kaster man så et blik på målebordsbladet, ser man at højdekurven, der er tegnet omkring kirken, har en form, der rent umiddelbart leder tanken hen på en skibssætning, denne tanke har også været fremme fra mere sagkyndig side.

OM STEDNAVNE I V. VEDSTED SOGN.

Det er ikke alene landsbyerne, som har et navn, men også de enkelte lokaliteter inden for sognet, tænk blot på det utal af forskellige marknavne, der findes i hvert enkelt sogn. De fleste af disse navne har rod i en tid, der ligger langt tilbage i fortiden, ja, måske helt tilbage i den hedenske tid. De kan derfor ofte være med til at kaste lys over mange ting, hvis ellers de bliver tolket rigtigt. Selve navnet Vedsted består af to stavelser, og i 1240 skrives det Withæstath. Forleddet er sikkert dannet af personnavnet Withi, der var ret almindeligt efter 600-tallet. Efterleddet betyder lokalitet i al almindelighed, men desuden kan her tilføjes, at landsbynavne, der ender på sted, hører til blandt, om ikke de ældste, så de ældre landsbynavne. Man regner med, at landsbyer, hvis navn ender på sted, er opstået i folkevandringstiden. (4—500 år e. Kr.). Det er dog meget sandsynligt, at landsbyen er en del ældre. Foruden Vester Vedsted ligger der ca. 5 km længere mod nordøst en landsby af samme navn, nemlig Øster Vedsted. Disse to landsbyer hører ganske givet til inden for det samme kultursamfund i oldtiden. Der er også ting, der tyder på, at sognet Hviding, der ligger syd for V. Vedsted, hører med i den samme kreds, der således begrænses af Ribe å i nord og Rejsby å i syd, mens skellet i øst er de lave kær- og mosestrækninger. Navnet Hviding hører med blandt vore ældste landsbynavne, og her er forleddet sikkert også et personnavn, nemlig Hwite. Der synes med det samme at være en vis forbindelse mellem de to navne, ligesom der kunne nævnes flere eksempler på den nære forbindelse mellem de to sogne i oldtid og middelalder.⁶⁾

For at komme fra det østre Vedsted til det vestre Vedsted måtte man passere et ret smalt, men sumpet stykke engjord. En sådan overgang over sumpet terræn kaldtes et »Fard«,⁷⁾ derfor kunne det antages, at landsbyen, som blev lagt ved dette »Fard«, kaldtes Litlæ Farthorp. Hvorimod landsbyen, som blev anlagt ved det store »Fard«, der forbandt Øster Vedsted med landsbyerne længere i nord, kaldtes Store Farthorp. For at komme fra V. Vedsted til Hviding måtte man også passere over sumpet terræn, og stedet her kaldes den dag i dag »Spræk«, hvilket betyder revne, og herved henlydes der sikkert til det gamle grænsevandløb, der skiller V. Vedsted og Hviding sogne.⁶⁾

Af marknavnene i V. Vedsted er der uforholdsvist mange, der ender på toft, og de kan måske være med til at vise svundne tiders storhed. For at lette forståelsen af følgende er toftsnavnene indført på målebordsbladet med lille bogstav.

Først og fremmest er der tofterne inde i landsbyen, og de var for gårdene i den nordlige del af landsbyen endog meget store. Allerede her får man det første fingerpeg i retning mod den ældste del af byen, nemlig de gårde, som ligger med ret store mellemrum langs med bækken, og som udgør landsbyens nordlige del. Så har vi navnet »Kals-toft« eller »Karlstoft«, (a) det er sikkert en del af den store toft, som i middelalderen hørte til storgården i Okholm. Navnene »Jenses Toft« og »Tu-eds Toft« (b) og (c) er navne på marker, der tidligere hørte under V. Vedsted grandelag eller bylag, men som ligger tæt op til Sdr. Farup markskel. Her står vi sikkert over for tofter, som engang i oldtiden har tilhørt en storbondegård i det den gang nyoprettede torp, nu kaldet Sdr. Farup. Der

er sikkert ingen tvivl om, at der en gang i middelalderen er sket en deling af sognet i to grandelag, se blot på den næsten snorlige grænse, der er trukket gennem sognet, den bærer dog ikke tilfældighedernes mærke. (Grænsen er indtegnet som en linie på kortet.) Allerede her træffer vi for første gang på en ting, der kan give anledning til tvivl om, at fællesskabet, der i 1600-tallet havde nået sit højdepunkt, i hvert fald ikke var så udviklet i middelalderen. »Harreslands Toft« kaldes en mark, hvor igennem sogneskellet mellem V. Vedsted og Øster Vedsted er trukket. Dette marknavn indeholder mandsnavnet Harald og fortæller vel også om bebyggelse på dette sted i oldtiden. Der er dog en ting mere, man lægger mærke til, og det er, at sogneskellet går tværs igennem en mark, der uden tvivl i oldtiden har dannet en enhed. I det hele taget synes dette sogneskel at være lagt på et mærkeligt sted, idet det også delte den lille landsby Ydre Bjerrum, så en del kom til V. Vedsted og en del til Ø. Vedsted. Dette sogneskel er ikke naturligt, men må være sat en gang i middelalderen, og her kommer byen Ribe sikkert ind i billedet. Dog herom senere i artiklen. Endelig er der de to marknavne øst for V. Vedsted, »Knabbertoft« og »Huist Lycke Toft«, (e) og (f) også disse synes i fortiden at have været tofter til en større gård, ja, der findes endog murrester i jorden i nærheden af disse tofter, så gårdens beliggenhed omtrent skulle kunne påvises. (Den tegnede firkant på kortet.) Desuden kunne for 150 år siden ses spor af en vej, som herfra gik i sydvestlig retning ud mod havet mod udskibningsstedet på Hviding Nakke. Sagnet fortæller, at ad denne vej drev herremanden øst for byen sine stude ud til skibene ved udskibningsste-

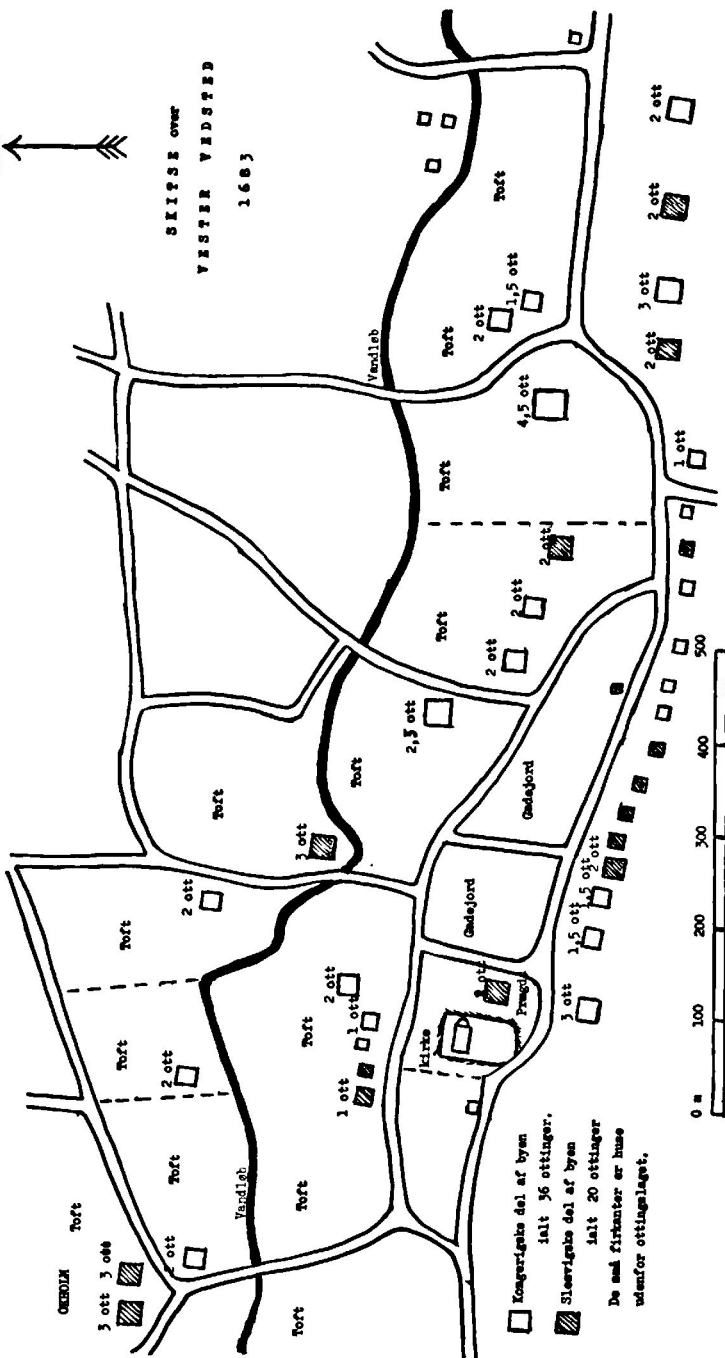
det. Hvad angår herremandens stuedrift, må den siges at være tvivlsom. 8) Derimod har der sikkert i oldtiden og middelalderen boet en høvding eller stormand her ude øst for byen.

SOGNETS LANDSBYFORHOLD.

For at få et lille indblik i middelalderens V. Vedsted vil vi starte i en tid, hvor vi kender en smule til landsbyens udseende, samt de forhold, hvorunder bønderne levede. Vi vil som udgangspunkt for vor vandring tilbage i tiden bruge 1680-erne. Der blev på det tidspunkt foretaget en opmåling af agerjorden i hele kongeriget Danmark, men derimod ikke i hertugdømmerne Slesvig og Holsten. Denne opmåling blev foretaget, for at få et grundlag til en mere retfærdig hartkornsbeskatning. For Vestslesvigs vedkommende helt op til Kongeåen fik den opmåling et noget mærkeligt udseende, idet egnen her var dels kongerigsk og dels slesvigsk. I den enkelte landsby lå de kongerigske og slesvigske gårde blandet mellem hverandre, og da det kun var førstnævntes gårde, der fik deres jord opmålt, fik denne opmåling ofte klager til følge. I V. Vedsted sogn hørte ca. 56 % af jorden til kongeriget, medens resten var slesvigsk.⁹⁾ Den opmåling, der blev foretaget her i 1683, gælder altså kun for ca. 56% af sognets agerjord og er gemt for efterverdenen i en protokol, af hvilke der findes omtrent en for hvert sogn, de såkaldte markbøger. I disse er der ikke alene redegjort for marker, tegter, skifter og agre, samt deres størrelse, men også for jordens godhed samt dyrkningsmåde og andre landboforhold.¹⁰⁾ Desuden er der redegjort for tofternes indbyrdes beliggenhed,

SKITSE over
VESTER VHDSTED
1.683

- Kongerigets del af byen ialt 56 ottinger.
  - ▨ Slesvigske del af byen ialt 20 ottinger
- De med firkanter er huse udenfor ottingelaget.

og ved at udnytte dette materiale sammen med fæsteprotokoller — skyld- og panteprotokoller, folketællinger, kirkebøger, tingbøger — m. m. kan det lade sig gøre at fremstille datidens V. Vedsted med en nogenlunde nøjagtighed. Det er dette forsøg, som hosstående skitse fremviser. På denne ser man landsbyens gårde og huse, samt nogenlunde den beliggenhed, som de havde i 1683. Desuden er ved gårdene opført deres ottingstal (ang. dette se senere i artiklen.) Endelig kan af skraveringen ses hvilket tilhørsforhold, de enkelte gårde og huse havde på daværende tidspunkt. Den anden skitse forestiller landsbyen Sdr. Farup 1683. På denne er kun gårdene indtegnet på tilnærmelsesvis det sted de lå på ovennævnte tidspunkt. Dog er både gårdenes ottingstal, tilhørsforhold og ejendomsforhold angivet på skitsen.

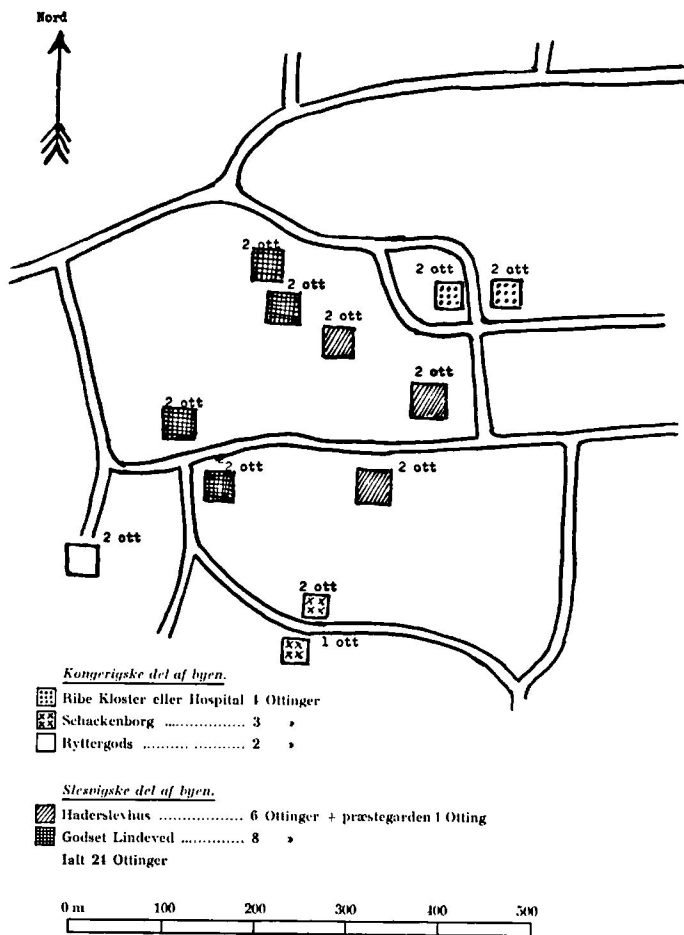
De to landsbysamfund, der da var i V. Vedsted sogn, havde hver sine egne love eller vedtægter angående landsbyens indre anliggender, og var i det hele taget fuldstændig uafhængig af hinanden.

Lad os en gang se på skitsen over V. Vedsted, her er landsbyen, som ikke ligner det, man kalder den typiske landsby fra fællesskabets tid, med gårdene liggende tæt sammen i to rækker. Alene landsbyens udstrækning i øst-vestlig længde er ret stor, nemlig ca. 1500 m, og gårdene ligger ret spredt, i hvert fald for den nordlige dels vedkommende. Ikke desto mindre gælder her de samme regler, som i de fleste andre byer. For alle veje, der førte ind til landsbyen, var der sat led, og endnu i 1700-tallet levede i V. Vedsted en familie, der havde fået tilnavnet led, fordi gården, familien boede i, lå ved et vangeled. Som før omtalt var tofterne til nogle af gårdene ret store, især i landsbyens nord-

lige del, men ned gennem tiderne blev gårdene delt ved arv eller salg, og samtidig blev også tofterne delt, thi toften var den enkelte gårds særeje: Nu skulle man tro, at toften blev delt i f. eks. to lige store halvdele, hvis gården blev delt i to lige store dele. Det var dog langt fra tilfældet, ofte ses, at en toft, der tilhører to gårde, er delt i 10 agre, hvor bønderne så har hver anden ager. Det kunne tyde på, at fællesskabet var så indgroet i 1500—1600-tallets bondebefolkning, at man også overførte det til områder, hvor det syntes unødvendigt. Hvad angår agerjorden, altså jorden der lå nærmest landsbyen, og som blev brugt til kornavl, så dyrkedes den på følgende måde i V. Vedsted. Man såede byg i et år og rug i to år, og derefter hvilte jorden i tre år, at jorden hvilte, vil sige, at den lå udyrket hen. Agerjorden i V. Vedsted var inddelt i følgende seks tegter eller vange: Øster Lycke Tegt — Gåsmose Tegt — Sønder Lycke Tegt — Ulhøj Tegt — Høj-diger — Sønder Vang. Sønder Lycke Tegt, der strakte sig fra havet i vest til heden i øst langs landsbyens sydrend, var opdelt i ikke mindre end 389 agre. Det samme var tilfældet med tegten Gåsmose, også den var opdelt alene i et utal af agre. Dette var derimod ikke tilfældet med de fire andre tegter, disse var først opdelt i skifter, og skifterne var så opdelt i agre. Disse skifter havde også navne, der stammer helt fra oldtiden, men som kendes den dag i dag af den lokale befolkning. Antallet af agre i et sådant skifte var meget forskelligt, men lå hyppigt på et sted mellem 30 og 40. Medens bønderne i fællesskab bestemte, når der skulle sås, høstes o. s. v., hvilket var en praktisk foranstaltning, da der altid var samme sæd i et bestemt skifte, så var de enkelte agre, der lå som lange, smalle strim-

ler, derimod hver enkelt gårds ejendom, bestandig år efter år.

Fordelingen af agrene mellem landsbyens gårde kunne ved første øjekast synes ret tilfældig, men som oftest var der mening i galskaben, blot man kunne få øje på den. I tegten Gåsmose var agrene delt mellem gårdene i den rækkefølge, disse lå i landsbyen i 1680-erne. Da jorden er blevet opdyrket, vel i begyndelsen af 1600-tallet, er fordelingen af agrene simpelthen foregået på den måde, at man ved lodtrækning har udvalgt en gård i landsbyen, som skulle have den første ager, og derefter er agerfordelingen fortsat mod solen hele landsbyen rundt fire gange, idet agerstørrelsen rettede sig efter den enkelte gårds ottingstal. Denne form for agerdeling eller landskifte kaldes solskifte, fordi den oftest bliver foretaget ligesom gårdene lå solret i byen, og ikke mod solen, som tilfældet var her i V. Vedsted. Sønner Lycke tegt er også solskiftet, men her er fordelingen foretaget med solen. Dog har gårdene i landsbyen ifølge dette landskifte ikke helt den samme beliggenhed, som i 1680-erne, vi står åbenbart her overfor en agerfordeling, der har fundet sted århundredet før. Endelig er der en del skifter især nord for byen, hvor agrene synes at ligge i grupper, der tilhører bestemte af landsbyens gårde, således, at det stedse var de samme gårde, der havde deres agre liggende sammen. Denne agerfordeling kaldes bolskifte, og findes i V. Vedsted kun i agerskifterne umiddelbart nord for byen. Vi står her over for en agerfordeling, der er endnu ældre, og som måske går helt tilbage til den hedenske tid. Ved at udnytte dette materiale til det yderste, får man ikke alene et billede af V. Vedsted i 1600-tallet, men også i tiden helt tilbage i

Skitse over Sdr. Farup bys gårde 1683.

den mørke middelalder. Resultatet bliver, at den sydlige række af gårde er af nyere dato, ja, gårdene nærmest kirken er flyttet hertil allerede ved 1600-tallets begyndelse. Derimod er gårdene langs bækken det oprindelige, måske lå her ret spredt

selve oldtidens bol, der så hen imod middelalderen er blevet sprængt ved arvedelinger. Det tyder endvidere på, at fællesskabet er en samfundsordning, der ikke hørte med i den oprindelige landsby, men som langsomt har udviklet sig, for at nå sit højdepunkt i 1600- og 1700-tallet.

Agrene til en ottingsgård var gennemsnitlig ca. 6 m brede, medens de til en to ottingsgård følgelig var ca. 12 m brede. Længden af agrene var derimod meget varierende, oftest mellem 300 og 400 m. Gennemsnitsageren til en ottingsgård i V. Vedsted havde et areal af ca. 2000 m², altså skulle der ca. 5 agre til en ha. En bonde, Niels Pedersen, der havde en gård på 2½ otting, angav i 1771, at han måtte så, høste og indbjærge sit korn samt slå sit hø på 190 steder, han har altså haft 190 agre.¹¹

Nu skal dog hertil siges, at en del af disse agre var engskifter, og desuden var Niels Pedersens gård sammenstykket af to gårde på en otting, hvilket giver det dobbelte antal af agre, så det var ikke uden grund, at ovennævnte bonde var særlig ivrig efter at få jorden udskiftet. Dog kan man regne med, at der til en gård var omkring en 60 til 70 agre agerjord før fællesskabets ophævelse i 1771.

Syd og nord for landsbyen uden for agerjorden lå marskengene, hvorfra vor egns bonde den gang hentede langt den overvejende del af kreaturerne vinterfoder. Mod øst var så overdrevet eller forten, samt heden og mosen, her blev køerne og ungkreaturerne græsset sommeren igennem, mens de blev vogtet af byhyrden, der boede i et lille hus ved landsbygadens østlige led. Dette hus tilhørte grandelaget. Fra 1641 findes en grandevedtægt, som siger, at ingen må have mere end tre nød (ungkreaturer) eller køer på kogangen eller på fredagre,

samt i engen eller på forten til hver otting. Ialt 165 nød skal følge hjorden. ¹²⁾ I denne vedtægt som så mange andre steder inden for det vestslesvigske bondesamfund møder man ordet otting, som grundlag for en fordeling. Der skal dog ikke her gives en nærmere redegørelse for ottingen på disse egne, men der er ingen tvivl om, at ottingsretten eller -laget har været det bærende i det ældgamle landsbysamfund. Alt i byen blev fordelt efter ottingstal, stolestader i kirken, græsningsretten, tiendeydelser samt andre afgifter. Selv udskiftningen i 1771 blev foretaget efter ottingstal, selv om enkelte af bønderne foreslog, at den skulle foretages efter hartkorn. Der var også andre områder, hvor ottingen havde betydning. Således blev tofterne i Sdr. Farup rebet i 1586, (ved rebning forstås en opmåling af jorden, foretaget med reb og rafte) og der blev altså brudt med den ældgamle sætning, der siger, at toft er agers moder, thi ifølge denne var det toftens bredde, der var bestemmende for agerens bredde i marken. Denne rebning blev foretaget, som der videre står i tingsvidnet: »I det ligeste som de kunne finde udi længde og bredde efter, som hver mand i byen havde ottingstrit.«¹³⁾ Her var det altså ottingen, der afgjorde, hvor stor toft der måtte tilhøre den enkelte gård. Det samme var tilfældet, hvis al agerjorden skulle omrebes, ottingstallet var det afgørende.

Ottingen synes dog ikke at være en betegnelse for størrelsen af et vist areal, thi dette areal er forskelligt fra den ene landsby til den anden, og fra det ene sogn til det andet. Dog har nu afd. rigsarkivar Svend Aakjær foretaget et kæmpearbejde for at finde frem til en gennemsnitlig arealstørrelse for ottingen, også for den sønderjyske otting. Han

finder da, at det areal agerjord, som i 1680-erne udgjorde en otting, var på knap 12 tdr. land. Han har også udregnet den for V. Vedsted sogns vedkommende, og her skulle den være netop 12 tdr. land.¹⁴⁾ Men desværre byggede de tal, som han har benyttet sig af, på et forkeret grundlag. Han har ifølge Henrik Pedersens tabeller fundet, at det dyrkede areal i V. Vedsted i 1683 var 918,7 tdr. land, og dette tal dividerer han med sognets samlede antal ottinger, som i 1599 angives at være 76,5, herved fremkommer tallet 12 tdr. land pr. otting. Dog gælder tallet for det samlede dyrkede areal i sognet i 1683 kun for den kongerigske del af dette, idet den slesvigske del, som tidligere anført slet ikke blev opmålt. For at få et mere rigtigt resultat, må vi da have oplyst, hvor mange ottinger, der i 1683 hørte under kongeriget. Af sognets 80 ottinger (ikke 76,5) hørte 44 under den kongerigske del, og det bliver altså det tal, der skal divideres op i 918,7 tdr. land, for at få arealet af ottingen i V. Vedsted sogn. Dette bliver da 20,4 tdr. land, hvilket også passer bedre med de faktiske forhold. Efter udskiftningen i 1770-erne af både eng, ager og fælle blev en ottingsgård i V. Vedsted på godt 50 tdr. land. Det dyrkede areal var da i 1680-erne på knap 40 % af sognet, og når man så tager i betragtning, at det kun var halvdelen af jorden, man dyrkede det enkelte år, så kommer arealet med korn helt ned på knap 20 % af sognets jord. Angående det dyrkede areal, så har det sikkert svinget en del gennem tiderne.

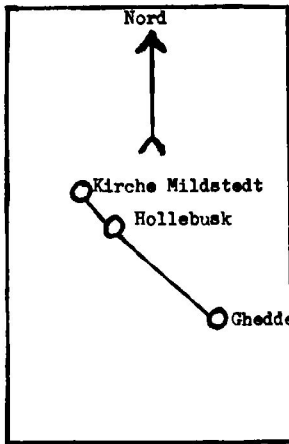
Oprindelig var det vel kun tofterne, som udgjorde det opdyrkede areal af landsbyens jorder, og her havde hver mand sin egen del af de i oldtiden ret store tofter. Disse gårde med toft var vel det,

som man i hine tider kaldte et bol. Ned gennem middelalderen tog dyrkningen af mere jord et vældigt opsving, undertiden måske af den enkelte bonde, men vel ofte i fællesskab. Ved middelalderens slutning blev fællesskabet inden for landsbyens rammer stærkere, og det var ikke let for den enkelte bonde at opdyrke jord af forte, fællig eller hede på egen hånd. En dom afsagt i en sag, som netop gik ud på, at en mand i Rejsby sogn havde indtaget jord af fællesforten, viser, at det var så godt som umuligt at bryde ud af fællesskabets rammer.^{14b)} Ny jord blev atter opbrudt, og delt måske efter solskifte, men samtidig åd det grådige hav fra vest, så der var agerjord, man måtte opgive at dyrke, idet havets oversømmelser blev for hyppige. Den store tægt »Gåsmose« ses først at være opdyrket i 1600-tallet. Det vil derfor være ret umuligt at få det nøjagtige areal af ottingen, da denne i stedet for at være en arealenhed synes at være et fordelingsgrundlag.

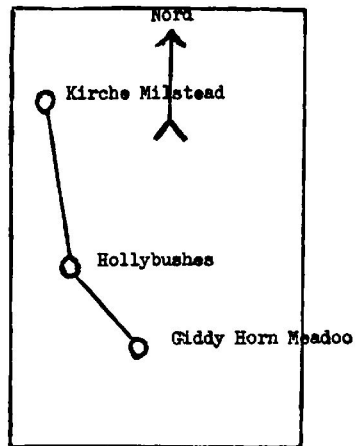
SOGNETS UDVIKLING GENNEM TIDERNE.

Det er ganske klart, at der i de første århundreder af vor tidsregning levede en endog meget talrig befolkning her på dette sted, hvor vi nu finder landsbyen V. Vedsted. De talrige fund fra romersk jernalder viser, at der på hele det højdedrags syd- rand, hvor i dag byen ligger, har ligget flere bopladser eller begravningspladser, men også på højdedragets nordlige del har der været flere bopladser. Ligeledes har der sikkert været en ret betydelig boplads på det højdedrag, hvor nu Hviding kirke ligger ret syd for V. Vedsted. Dette store kultursamfund må i romertiden have spillet en ret stor rolle som forbindelsesled over havet med det den

gang så udbredte romerrige. Nu kunne man spørge, om dette samfund fortsatte med at bestå også efter folkevandringstiden, det vil sige 400—500-tallet. Det er vel svært i dag at besvare med blot nogenlunde sikkerhed, men der har dog ganske givet boet mennesker her efter år 500. Dog er der stor sandsynlighed for, at mange mennesker måske på grund af overbefolkning, i folkevandringstiden har forladt deres hjemstavn og deltaget i den angelsaksiske erobring af England. Hen imod midten af 400-tallet drog anglere og saksere sammen med jyder mod vest og gjorde invasion i England. Medens man er nogenlunde sikker på, at anglerne kom fra Angel i Østslesvig, og sakserne kom fra Holsten, så er der mere tvivl om de såkaldte jydere hjemstavn.¹⁵⁾ Der er dog en vis grund til at tro, at Slesvigs vestkyst har været hjemsted for disse jyder. For få år siden blev der ved fælles indsats af hjemstavnhistorikere fra både Slesvig og Kent i England gjort interessante studier i stednavneforskningen. Det viser sig ved nærmere undersøgelse, at der synes at være sket en overflytning af stednavne fra Slesvig til Kent. På Slesvigs vestkyst helt fra egnen syd for Ejdersted og til vor hjemstavn ved Ribe har man fundet omkring 50 stednavne, der på en eller anden måde har forbindelse med det engelske landskab Kent. Det er dog ikke alt, thi i sognet Mildsted ved Husum er der tre lokaliteter, hvis navne synes overflyttet til den førnævnte egn i England, og desuden er disse steders beliggenhed i forhold til hverandre, samt til verdenshjørnerne den samme som i hjemstavnen Slesvig.¹⁶⁾ Der er derfor grund til at tro, at også mennesker fra vor egn har været med i den store angelsaksiske invasion i England omkring midten af 400-tallet.

Husum, Tyskland.

Kent, England.

Skitse, visende stednavneflytning på folkevandringstiden fra Slesvig til Kent. Bemærk ligheden i lokaliteternes beliggenhed. (Studiet af stednavneflytningen skyldes læreren i Kiehne-Husum, tidl. Mildsted, og hjemstavnsforskeren Jacob Karl Eggers fra Augustenkoog i samarbejde med lærer i Milstead i Kent, R. E. Black).

Foregik der den gang en udvandring fra bopladserne her, så skulle egnen dog snart få besøg af andre folkeslag, nemlig friserne. Det må vel anses for givet, at friserne ikke alene satte sig fast i egne syd her for langs Slesvigs vestkyst og de nordfrisiske øer, men at de også øvede en vis indflydelse på egnen her. Navnet Okholm i V. Vedsted sogn synes at være af frisisk herkomst. Forstavelsen i dette navn, Ock, er ret almindeligt i frisiske egne. Desuden findes der vest for Bredsted i Sydslesvig en landsby, der også bærer navnet Okholm. Man kan her vel kun gisne om, at friserne i en fjern fortid har sat sig fast på holmen vest for V. Vedsted, og været medvirkende til navnet samt

til den sørøverborg, som ifølge sagnet skulle have ligget her. Den anden lokalitet på denne eg, som bærer spor af frisisk påvirkning, er byen Ribe. Navnet Ribe er sikkert af frisisk oprindelse. I det gamle Edoms herred på øen Nordstrand i nærheden af byen Rungholt lå indtil stormflodskatastrofen 1362 en mindre landsby af navn Riepen, ligeledes skulle dette navn være ret almindeligt i frisiske lande længere sydpå. Ifølge Kinck skulle navnet Riepen være en almindelig benævnelse for et distrikt, der hørte ind under en større landsby.¹⁷⁾ Da Ribe blev anlagt, var denne kun en handelsplads, et distrikt, der hørte ind under et større kultursamfund, sandsynligvis V. Vedsted. Stednavneforskerne er dog senere kommet til et andet resultat end Kinck, angående tydingen af navnet Ribe. Der menes nu, at det frisiske og nordtyske ord Riep må antages at være et latinsk låneord Ripa, »Flodbred«. Om Ribe så blev anlagt på det sted, hvor den nu ligger, er måske tvivlsomt. Men der er ingen tvivl om, at hvis friserne har anlagt Ribe, så må stedet findes i nærheden af et daværende vandløb, thi friserne var et handels- og søfolk. Den gang var Ribe å nordgrænsen for Hviding herred, men den var også nordgrænsen for sognet V. Vedsted måske helt til en gang i 1100-tallet, da Ribes betydning blev mere omfattende. Landsbyen Øster Vedsted blev da udskilt fra V. Vedsted sogn og lagt under byen Ribe. Grænsen kom til at gå gennem en af oldtidens tofter, samt tværs gennem den lille landsby Ydre Bjerrum. Delingen blev foretaget, så V. Vedsted sogn fik et ottingstal på 80, og Ø. Vedsted fik et ottingstal på 40. Når man lægger disse to tal sammen, får man 120, og det er ottingstallet for Hviding sogn. I det hele taget synes tallet 40

eller 42 at kunne gå op i ottingstallet for flere af sognene i Hviding herred.

Endelig kunne man spørge om navnet »Dankirke« ikke kunne give et fingerpeg i retning mod, at her skulle være bygget en kirke efter den hedenske tids ophør. Det er meget muligt, at stormanden, der boede i nærheden af dette sted, en gang har ladet opføre en kirke oven på resterne af et eventuelt gudehov. De mange fund af hestetænder og lignende kunne vel tyde på ofringer, men det bliver fremtidens arkæologer, der skal afgøre dette.

Hele dette stærkt udviklede samfund synes at være gået til grunde ved en stor ulykke, hvor alt må være afbrændt. Man kan ikke lade være med at tænke på stormanden i Okholm, som gemte sin guldskat. Var det for at den ikke skulle falde i fjendehånd? Hvis man omkring år 1000 i historien skulle finde et årstal, om hvilket man ved, at der på det tidspunkt fandt plyndring sted, må det være året 1043.¹⁸⁾ Dette år udplyndrede og ødelagde venderne Ribe, så da er det sikkert gået slemt ud over egnen her. Ligeledes må det være på det tidspunkt, at Ribe er anlagt på sit nuværende sted, hvis en flytning har fundet sted. V. Vedsteds storhedstid var forbi, men på det højdedrag ret syd for landsbyen, og på hvilket Hviding kirke nu ligger, samledes endnu i århundreder egnens bønder og stormænd på Hviding herreds tingsted. Her forbi og ret lige i vestlig retning gik en oldtidsvej, som førte ud til udskibningsstedet på Hviding Nakke, der endnu i middelalderen og senere havde stor betydning for skibsfarten på disse egne. Bønderne her kom dog snart i større og større afhængighedsforhold til den nu stærkt voksende by Ribe, og efterhånden blev denne bys kirker og klostre ejer af

flere og flere af V. Vedsted sogns gårde. Lige før reformationen i 1536 hørte 72 % af sognets gårde til kirker, klostre eller andre gejstlige institutioner i Ribe. Dette tal skulle altså være den riberhusiske del af sognet. Tallet blev dog formindsket en del efter reformationen, idet en del gårde atter gled til Slesvig. Det skete da det tidligere Skt. Hans klostres gods, efter at have været på flere hænder, i 1616 havnede hos den rige og berømte statholder i Slesvig, Gert Rantzau. Han lagde dette gods ind under et af sine godser, nemlig Lindeved sydvest for Flensborg.¹⁹⁾

For dette sogns bønder blev forholdene stedse forværret ved hyppigere stomfloder og uhyggelige sandstorme, så der var ved middelalderens slutning intet tilbage af storhed, hverken i form af herregårde eller storbondegårde, for det meste kun armod og fattigdom.

*

Nu kan der sikkert indvendes mangt og meget mod denne fortolkning af udviklingen i sognet, måske er beviserne for de forskellige hypoteser undertiden vel spinkle, men dette er et forsøg på at give en samlet redegørelse for sognets fortid ud fra den viden, som hidtil har været til rådighed. Skal der hentes større kendskab til den sikkert ret betydningsfulde rolle, som V. Vedsted har spillet i fortiden, da må spaden i jorden, for eventuelt at fravryste denne endnu større viden om vor hjemstavns fortid.

NOTER OG HENVISNINGER: 1) Fra Ribe amt 1925, s. 314. 2) Danckwert: Neue Landesbeschr. der zwei Herzt. Schl. u. Holst. 1652. 3) Fra Ribe amt 1958, s. 490 ff. 4) Fra Ribe amt 1925, s. 316. 5) Kendskabet til de fleste af foran-

nævnte steder, hvor der er gjort oldtidsfund, er fremkommet ved selvsyn eller ved oplysninger fra anden side. 6) Sønderj. stedn., Bd. 3, Tønder amt. 7) Fortid og Nutid, Bd. 4, s. 38 ff. 8) Fra Ribe amt 1925, s. 322. 9) Oplysningerne ang. ottingstal, samt sognets deling i henholdsvis slesvigsk og kongerisk del, hidrører fra det materiale, som gennem mange år er samlet fra V. Vedsted sogn. 10) Markbogen for V. Vedsted sogn, Rigsark. 11) Ribe Stiftamtts arkiv. Dokum. og breve vedr. fællessk. ophævelse og udskiftn. Landsark. Viborg. 12) von Stemann: Schleswigs Recht- und Gerichtsverfassung im 17. Jahrhundert (1885). 13) Gamle tingsvidner 1535—1736 fra godset Lindeved nr. 190. Landsark. Åbenrå. 14) Historisk Tidsskrift, 11. Række, 3. Bd. s. 185 ff. — Henrik Pedersens tabeller i »De Danske Landbrug« kan for den del af Ribe amts vedkommende, som ligger syd for Kongeåen, ikke bruges som grundlag for nogen beregning, da der i alle de derværende sogne findes slesvigske gårde, hvis jord ikke blev opmålt i 1683. Ligeledes er ottingstallet for sognene i Hviding herred ifølge stiftsregistret af 1599, der findes trykt i Sdrjy. årb. 3 r., 1 bd., heller ikke det rigtige, idet der er flere ting, som her spiller ind. Blandt andet er i intet tilfælde præstegårdens egen jord medtaget. 14b) von Stemann: Schleswigs Recht- og Gerichtsverfassung im 17. Jahrhundert (6. Nov. 1676). 15) Danmarks Historie, Bd. 1 af Johannes Brøndsted. Side 515. 16) Mildstedt in Husum und in Kent; avisartikel i »Nordfriesische Nachrichten«, den 10. maj 1961. 17) Ribe bys historie af J. Kinch. Side 4. 18) Samme. Side 12. 19) Alle oplysninger ang. det lindevitske gods er hentet fra det gennem årene indsamlede materiale desangående.
